

GAP BO'LAKLARI SANALMAYDIGAN BIRLIKLAR

Sattarova Sarvinoz

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

sarvinozsattarov07@gmail.com

+998956282484

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20116536>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek tilida gap bo'laklari sifatida sanalmaydigan birliklar — kirish so'zlar, undalmalar, modal so'zlar va taqlid so'zlar ilmiy jihatdan yoritilgan. Ularning grammatik tabiati, sintaktik vazifasi va nutqdagi ekspressiv funksiyalari tahlil qilingan. Shuningdek, o'zbek tilshunos olimlarining ushbu birliklarga doir qarashlari bayon etilgan. Maqola ona tili sintaksis tizimini chuqurroq tushunishga xizmat qilgan.

Kalit so'zlar

Gap bo'laklari, kirish so'zlar, undalma, modal so'zlar, taqlid so'zlar, sintaksis, ekspressivlik, nutq birliklari.

Аннотация

В данной статье проводится научное исследование единиц, не относящихся к частям речи в узбекском языке: вводных слов, повелительных наклонений, модальных слов и имитативных слов. Анализируются их грамматическая природа, синтаксическая функция и экспрессивные функции в речи. Также представлены взгляды узбекских лингвистов на эти единицы. Статья призвана способствовать более глубокому пониманию синтаксической системы родного языка.

Ключевые слова

Части речи, вводные слова, повелительные наклонения, модальные слова, имитативные слова, синтаксис, экспрессивность, единицы речи.

Abstract

This article scientifically examines the units that are not considered parts of speech in the Uzbek language - introductory words, imperatives, modal words and imitative words. Their grammatical nature, syntactic function and expressive functions in speech are analyzed. The views of Uzbek linguists on these units are also presented. The article serves to provide a deeper understanding of the syntax system of the native language.

Keywords

Parts of speech, introductory words, imperatives, modal words, imitative words, syntax, expressiveness, speech units.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini rivojlantirish, ayniqsa ona tilini ilmiy asosda chuqur o'rganish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Til milliy tafakkur va ma'naviyatning asosiy ko'zgusi sifatida jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, ona tilini chuqur o'rganish va uni rivojlantirish milliy o'zlikni anglashning eng muhim omillaridan biridir. Bu esa tilning barcha grammatik qatlamlarini, jumladan, sintaktik tuzilish va yordamchi birliklarni ilmiy jihatdan o'rganishni talab etadi.

Gap bo'laklari sanalmaydigan birliklar nutqning ifodaliligini oshiruvchi muhim vositalardan biridir. Ular gapning grammatik tuzilishiga bevosita kirmasa-da, ma'no va ekspressivlikni kuchaytirishda katta ahamiyatga ega.

Asosiy qism

O'zbek tili sintaksisida gap bo'laklari odatda ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqlovchi va hol kabi asosiy komponentlarga bo'linadi. Biroq nutqda shunday birliklar ham mavjudki, ular gap bo'lagi hisoblanmaydi, lekin gap mazmunini to'ldirish, ifodani kuchaytirish yoki murojaatni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Bunday birliklarga kirish so'zlar, undalmalar, modal so'zlar va taqlid so'zlar kiradi.

Kirish so'zlar

Kirish so'zlar gap mazmuniga muallifning munosabatini bildiradi. Ular grammatik jihatdan gap bo'laklari bilan bog'lanmaydi.

Masalan:

ehtimol, albatta, demak, shubhasiz

Tilshunos Sh. Rahmatullayev kirish so'zlarni “gap mazmuniga subyektiv munosabatni ifodalovchi yordamchi birliklar” sifatida izohlaydi. Ular nutqda fikrning ishonchlilik darajasini ko'rsatadi.

Undalmalar

Undalmalar nutqda murojaat qilish vazifasini bajaradi va gap bo'laklari tarkibiga kirmaydi.

Masalan:

- 1) Aziz do'stlar, bugun yig'ilish bo'ladi.
- 2) Ona, men keldim.

A. Hojiyev undalmani sintaktik jihatdan mustaqil birlik sifatida baholab, uning asosiy vazifasi kommunikativ aloqa o'rnatish ekanligini ta'kidlaydi.

Modal so'zlar

Modal so'zlar so'zlovchining fikrga bo'lgan munosabatini bildiradi.

Masalan:

balki, ehtimol, shubhasiz, albatta

Ular gapning asosiy grammatik tuzilishiga kirmaydi, lekin ma'no jihatdan muhim ahamiyatga ega.

B. O'rinboyev modal so'zlarni “nutqning subyektiv baholash vositalari” sifatida ko'rsatadi.

Taqlid so'zlar

Taqlid so'zlar tovush, harakat yoki holatni taqlid qilib ifodalaydi.

Masalan:

g'ir-g'ir, taq-tuq, shov-shuv

Tilshunoslikda taqlid so'zlar mustaqil leksik birlik sifatida qaraladi, ammo gap bo'lagi hisoblanmaydi. Ular nutqning obrazlilikini oshiradi.

Tahlil va natijalar

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, gap bo'laklari sanalmaydigan birliklar o'zbek tilining ifoda imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Ular grammatik tuzilishda ishtirok etmasa ham, semantik va pragmatik jihatdan katta ahamiyatga ega.

Natijalar:

- 1) kirish so'zlar fikrga subyektiv munosabatni ifodalaydi;

- 2) undalmalar kommunikativ aloqa o‘rnatadi;
- 3) modal so‘zlar fikrning ishonchligini ko‘rsatadi;
- 4) taqlid so‘zlar nutqning obrazlilikini kuchaytiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, gap bo‘laklari sanalmaydigan birliklar o‘zbek tili sintaksisining muhim yordamchi elementlaridir. Ular gapning grammatik tarkibiga kirmasa-da, nutqning mazmuniy va emotsional boyligini oshiradi. Tilshunos olimlarning ilmiy qarashlari ushbu birliklarning funksional ahamiyatini yanada chuqurroq ochib beradi. Shu sababli, ularni o‘rganish ona tili grammatikasini to‘liq anglash uchun muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Hojiyev A. O‘zbek tili grammatikasi. Toshkent: Fan, 2000.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: O‘qituvchi, 2006.
3. O‘rinboyev B. Sintaksis asoslari. Toshkent, 2010.
4. O‘zbek tilining grammatikasi. Toshkent: Fan, 1998.